

LAGRÅDET

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2026-02-24

Närvarande: F.d. justitieråden Mahmut Baran och Mari Andersson samt justitierådet Christine Lager

Bättre möjligheter att utreda brott av unga lagöverträdare och några andra processrättsliga frågor

Enligt en lagrådsremiss den 15 januari 2026 har regeringen (Justitiedepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
3. lag om ändring i lagen (2025:862) om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,

4. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
5. lag om ändring i lagen (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott,
6. lag om ändring i lagen (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott,
7. lag om ändring i lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område,
8. lag om ändring i lagen (2020:62) om hemlig dataavläsning,
9. lag om ändring i tullbefogenhetslagen (2024:710),
10. lag om ändring i lagen (2024:782) om förfarandet vid förverkande av egendom och åläggande av företagsbot.

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av rättssakkunniga Johan Carlsson-Frost och Henrik P. Persson.

Förslagen föranleder följande yttrande.

Inledning

I lagrådsremissen föreslås bl. a. förändringar av bestämmelserna om tvångsmedel för att utreda brott av unga lagöverträdare. Förslagen innebär dels att fler tvångsmedel ska få användas mot barn som inte uppnått straffbar ålder, dels att vissa av de tvångsmedel som redan används mot sådana lagöverträdare får ett utvidgat tillämpningsområde. Det föreslås vidare att tidsgränsen för häktning

av misstänkta under 18 år ska förlängas från tre månader till fem månader.

Till grund för lagrådsremissen ligger utredningen Effektivare verktyg för att bekämpa brott av unga lagöverträdare, SOU 2024:93. Lagrådet konstaterar att utredningens förslag utgår från den befintliga straffbarhetsåldern på 15 år.

Sammanfattning – ändring av tidsgränsen för häktning av barn

Lagrådet avstyrker den föreslagna bestämmelsen om ändring av tidsgränsen för häktning av misstänkta under 18 år. Lagrådets slutsats är dels att en sådan förlängning inte kan anses förenlig med barnkonventionens krav på att barn får frihetsberövas endast för kortast lämpliga tid, dels att förslaget inte kan antas uppfylla syftet att allvarliga brott ska kunna utredas mer effektivt.

I en separat lagrådsremiss som beslutades kort efter den nu aktuella remissen föreslås att straffbarhetsåldern ska sänkas till 13 år för vissa brott. Det innebär att den föreslagna förlängda häktningstiden även kommer att gälla dem. Vid remissbehandlingen har detta inte tagits i beaktande. Lagrådet anser därför att beredningskravet enligt 7 kap. 2 § regeringsformen inte är uppfyllt. Lagrådet avstyrker därför förslaget om förlängd häktningstid för barn även av detta skäl, såvitt gäller förslagets omfattning av barn på 13 och 14 år.

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

5 kap. 10 §

Paragrafen reglerar deltagande i sammanträden inför rätten. Genom den föreslagna ändringen utvidgas möjligheterna till videokonferens i domstol. Enligt en ny femte punkt i tredje stycket ska rätten vid bedömningen av om det finns skäl för ett deltagande genom

ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring särskilt beakta "om ett sådant deltagande annars skulle bidra till en effektiv handläggning av målet". I fjärde stycket anges att ett sådant deltagande inte får ske om det är olämpligt med hänsyn till ändamålet med personens inställelse och övriga omständigheter.

Ordalydelsen i den nya punkten är öppen. Avsikten är att det ska ge domstolarna ökad flexibilitet och att de ska ges större utrymme att självmant aktualisera frågan om videokonferens. Lagrådet vill framhålla att en så öppen skrivning ställer särskilda krav på tillämpningen av lämplighetsrekvisitet i bestämmelsen i fjärde stycket. Den nya punkten kommer att bli tillämplig i såväl allmän domstol som förvaltningsdomstol. Om en part har begärt att få en muntlig förhandling och domstolen överväger att hålla en videokonferens, kan det vara lämpligt att – vid tillämpning av den aktuella punkten – inhämta partens inställning i frågan. Särskilda hänsyn kan också behöva tas när det är fråga om barn eller unga som ska inställa sig inför rätten. Detta bör enligt Lagrådet åtminstone förtydligas i författningskommentaren.

23 kap. 8 a §

I paragrafen, som är ny, förs det in bestämmelser som ger en möjlighet att hålla kvar en grupp av personer som befinner sig på en plats där ett brott har förövats. Inledningen av lagtexten har utformats enligt följande.

En grupp av personer som befinner sig på den plats där ett brott har förövats får hållas kvar på platsen, om...

I författningskommentaren anges att eftersom det i det inledande skedet av en brottsutredning kan vara svårt att bedöma exakt var ett brott har förövats bör uttrycket på den plats där ett brott har förövats inte tolkas alltför snävt. Gruppen kan befinna sig inom ett område som i relation till brottsplatsen medför att det finns anledning att anta

att personer som ingår i gruppen kan ha upplysningar att lämna av betydelse för utredningen av brottet. I kommentaren anges att det innebär att ett kvarhållande kan bli aktuellt även i närheten av den egentliga brottsplatsen, exempelvis i en färjeterminal om brottet har begåtts ombord på en passagerarfärja.

Lagrådet menar att en sådan utvidgning av området inte är förenlig med lagtextens ordalydelse. Om avsikten är att lagtexten ska ha en sådan innebörd som anges i författningskommentaren bör lagtexten därför kompletteras på lämpligt sätt.

I författningskommentaren anges vidare att tvångsmedlet endast kan tillämpas i tidsmässigt nära anslutning till att brottet har förövats. Eftersom det är fråga om ett tvångsmedel bör denna tidsmässiga begränsning framgå av lagtexten. Begränsningen bör lämpligen anges på samma sätt som i 8 § andra stycket ("...i anslutning till den plats där ett brott nyligen förövats...").

58 kap. 6 c §

Av paragrafen, som är ny, följer att tvångsmedlen beslag, biometrisk autentisering och avspärning eller andra liknande åtgärder får användas enligt bestämmelserna om dessa åtgärder i 27 kap. om en förundersökning har återupptagits eller utvidgats när resning aktualiseras.

Det framgår inte av den föreslagna bestämmelsen vad som avses med uttrycket "andra liknande åtgärder". Vid föredragningen har framkommit att med sådana åtgärder avses åtgärder enligt 27 kap. 15 §. Eftersom det är fråga om användning av tvångsmedel bör det tydligt framgå av lagtexten vilka åtgärder som avses med uttrycket. Detta kan lämpligen ske genom en hänvisning till 27 kap. 15 §.

Förslag till lag om ändring i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

23 a §

Inledning

Paragrafen innehåller bestämmelser om hur länge en misstänkt som är ett barn, dvs. under 18 år, får vara häktad.

Enligt förslaget ska tiden för hur länge häktningen får pågå för ett barn förlängas från tre till fem månader. Den möjlighet som redan finns att ytterligare förlänga häktningstiden om det föreligger synnerliga skäl ska fortfarande gälla (24 kap. 4 a § rättegångsbalken), men prövningen av om det föreligger synnerliga skäl för en förlängning ska alltså göras först efter fem månader i stället för efter tre månader.

Barnkonventionen och förslagets syfte

Bakgrunden till förslaget är enligt remissen att utredningar med koppling till kriminella nätverk blivit alltmer omfattande och komplicerade. I remissen hänvisas till att brottsutvecklingen tydligt talar för att barn allt oftare involveras i allvarlig brottslighet med koppling till kriminella nätverk. Enligt remissen medför detta att tremånadersfristen överskrids i allt högre grad och att det talar för att det inte längre är rimligt att tidsgränsen för häktning uppgår till tre månader.

Som skäl för en förlängning av häktningstiden anförs vidare att Åklagarmyndigheten fört fram att tillämpningen av tremånadersgränsen och när det finns skäl att överskrida den skiljer sig avsevärt mellan olika domstolar och även inom en och samma domstol. Enligt Åklagarmyndigheten medför det stora problem särskilt i omfattande förundersökningar som är kopplade till kriminella

nätverk där både barn och vuxna är inblandade. Enligt vad som uttalas i remissen innebär det en risk för att åklagare avstår från att vidta nödvändiga åtgärder i utredningar när barn är häktade och i stället väcker åtal, vilket talar för att den nuvarande tidsgränsen försämrar förutsättningarna att utreda brott.

Mot denna bakgrund uttalas i remissen att syftet med förlängningen är att allvarliga brott ska kunna utredas mer effektivt oavsett hur gammal gärningsmannen är.

Enligt barnkonventionen får barn frihetsberövas endast som en sista utväg och för kortast lämpliga tid (se artikel 37). Tidsgränsen på tre månaders häktningstid för barn, med möjlighet till förlängning om synnerliga skäl föreligger, infördes 2021 mot bakgrund av att det internationellt hade riktats återkommande kritik mot Sverige, bl. a. från barnrättskommittén som övervakar efterlevnaden av barnkonventionen (se prop. 2019/20:129 s. 19 ff.) Mot denna bakgrund krävs det enligt Lagrådet mycket starka skäl för att förlänga tremånadersfristen, särskilt eftersom det alltså redan finns en möjlighet till förlängning om det föreligger synnerliga skäl för det.

Enbart statistik om att tremånadersfristen överskrids i många fall, dvs. att synnerliga skäl har ansetts föreligga i en förhållandevis stor andel av de fall där barn häktats, kan inte legitimera en förlängning av den grundläggande fristen. I dessa fall har möjligheten till förlängning på grund av synnerliga skäl uppenbarligen kunnat tillgodose behovet av att fortsätta brottsutredningen längre tid än tre månader och avvakta med åtals väckande.

Det ytterligare skäl som förs fram i remissen för förslaget är att Åklagarmyndigheten pekat på att tillämpningen av tremånadersgränsen och när det finns skäl att överskrida den skiljer

sig avsevärt mellan olika domstolar och även inom en och samma domstol.

I propositionen som låg till grund för införandet av tremånadersfristen med möjlighet till förlängning vid synnerliga skäl anförs att synnerliga skäl typiskt sett kan finnas om straffvärdet är mycket högt i kombination med att det misstänkta brottet är särskilt svårutrett, t. ex. på grund av att det har internationella kopplingar, eller för att brottet utgör en del av organiserad eller gängrelaterad brottslighet (se a. prop. s. 22 f., 54 och 61). Lagrådet kan konstatera att dessa uttalanden tar sikte på just den typ av allvarlig brottslighet kopplad till kriminella nätverk som förts fram som ett skäl för att förlänga den grundläggande tremånadersfristen. Lagrådet kan även konstatera att det i beredningsunderlaget inte finns något exempel på ett beslut som överklagats där en domstol inte funnit att det förelegat synnerliga skäl; dvs. ett överklagande som skulle kunna klargöra tillämpningen av kravet på synnerliga skäl. Det kan noteras att ett sådant överklagande i ett häktningsärende skulle kunna medföra ett vägledande avgörande inom förhållandevis kort tid.

Att det i lagrådsremissen dras slutsatsen att de tillämpningsproblem som Åklagarmyndigheten pekat på talar för att den nuvarande tidsgränsen försämrar förutsättningarna att utreda brott, utgör enligt Lagrådet inte tillräckliga skäl för att förlänga den grundläggande tremånadersfristen. Det gäller särskilt mot bakgrund av de krav som barnkonventionen ställer upp när det gäller häktningstider för barn och att det redan är möjligt att förlänga häktningstiden vid synnerliga skäl. Noteras ska att den föreslagna förlängningen omfattar alla typer av brott där de grundläggande förutsättningarna för häktning av barn är uppfyllda, vilket riskerar att generellt medföra längre häktningstider av barn.

Som framhållits av flera remissinstanser är dessutom risken med en förlängning av tremånadersfristen att utredningar där barn häktas i stället kommer att bedrivas mindre effektivt. Den nuvarande tremånadersfristen har alltså en tydlig handlingsdirigerande funktion. En förlängning av tidsfristen skulle därmed snarare än att öka effektiviteten i utredningar mot barn motverka det syfte som anges i remissen, dvs. att allvarliga brott ska kunna utredas mer effektivt.

Mot bakgrund av det sagda är det Lagrådets slutsats att förslaget om att tiden för häktning av barn ska förlängas från tre till fem månader dels inte kan anses förenligt med barnkonventionens krav på att barn får frihetsberövas endast för kortast lämpliga tid, dels inte kan antas uppfylla syftet att allvarliga brott ska kunna utredas mer effektivt. Lagrådet avstyrker därför förslaget.

Beredningskravet

Om regeringen ändå skulle välja att gå vidare med förslaget understryker Lagrådet följande.

Utredningens förslag utgår från den befintliga straffbarhetsåldern på 15 år (se SOU 2024:93 särskilt s.165–166). I en separat lagrådsremiss som beslutades kort efter den nu aktuella remissen föreslås emellertid att straffbarhetsåldern för vissa brott ska sänkas till 13 år (se lagrådsremissen den 26 januari 2026 Skärpta regler för unga lagöverträdare). Om förslaget enligt den lagrådsremissen genomförs innebär det att det nu aktuella förslaget om förlängda häktningstider skulle bli tillämpligt även för barn som är 13 eller 14 år, om de är misstänkta för sådana brott som förslaget om sänkt straffbarhetsålder gäller.

Förslaget om sänkning av straffbarhetsåldern utökar alltså tillämpningsområdet för förslaget om en förlängning av häktningstiderna för barn på ett påtagligt sätt. Att genomföra en

sådan förändring av tillämpningsområdet för en så ingripande straffprocessuell lagstiftningsåtgärd kräver en samlad beredning av överväganden och analys av vilka ytterligare förslag, inte minst om förändringar av Kriminalvårdens häktesverksamhet, det kan kräva. För att beredningskravet i 7 kap. 2 § regeringsformen ska vara uppfyllt ska sedan remissinstanserna få yttra sig över ett sådant framtaget beredningsunderlag. Något sådant beredningsunderlag har inte presenterats, varken för den nu aktuella remissen eller för lagrådsremissen om sänkt straffbarhetsålder. Att det saknas är särskilt allvarligt mot bakgrund av de uppgifter som finns om att Kriminalvårdens kapacitet redan är mycket ansträngd och att flera häkten inte klarar av att uppfylla det gällande lagstadgade kravet på fyra timmars isoleringsbrytande tid per dygn för häktade barn (se utredningen s. 711 f. och särskilt JO:s remissyttrande).

Det sagda innebär att beredningskravet enligt 7 kap. 2 § regeringsformen inte är uppfyllt. Lagrådet avstyrker därför förslaget om förlängd häktningstid för barn även av detta skäl, såvitt gäller förslagets omfattning av barn på 13 och 14 år.

36 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om användning av tvångsmedel mot den som misstänks ha begått ett brott före femton års ålder.

I andra stycket finns bestämmelser om vissa tvångsmedel i form av en punktlista. För att använda de tvångsmedel som anges i stycket krävs att det finns särskilda skäl. I punkt 2 uppräknas tvångsmedlen penningbeslag, biometrisk autentisering och avspärrning eller andra liknande åtgärder enligt bestämmelserna i 27 kap. rättegångsbalken.

Beträffande uttrycket "andra liknande åtgärder", se de synpunkter som Lagrådet har framfört i anslutning till bestämmelsen i 58 kap. 6 c § rättegångsbalken. De gör sig gällande på motsvarande sätt här.

Paragrafens nya tredje stycke första mening motsvarar paragrafens nuvarande andra stycke. Där anges att det som i 27 kap. 7 och 8 §§ rättegångsbalken sägs om åtal och om verkan av att åtal inte väcks ska i stället avse bevistalan och talan om förverkande samt verkan av att sådan talan inte väcks.

Av andra stycket punkt 1 följer att det blir möjligt att använda tvångsmedlen kvarstad och förvar enligt bestämmelserna i 26 kap. rättegångsbalken. Det finns därmed behov av att på motsvarande sätt hänvisa till 26 kap. 5 och 6 §§ rättegångsbalken.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Om någon vid en bevistalan har förklarats ha begått ett brott som anges i 38 § första stycket får, enligt den föreslagna 36 I §, kroppsbesiktning genom salivprov för dna-analys och upptagning av andra biometriska underlag göras på den unge i syfte att registrera underlagen i biometriregistret över dömda som förs enligt lagen om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område. Enligt Lagrådet bör det i en övergångsbestämmelse anges att detta inte gäller i fråga om domar som har meddelats före ikraftträdandet. En sådan kan utformas. i linje med följande.

2. Den nya bestämmelsen i 36 I § tillämpas inte i fråga om domar som har meddelats före ikraftträdandet.

Förslag till lag om ändring i lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område

5 kap. 11 §

Genom ett nytt tredje stycke i 4 § föreslås att biometriregistret över dömda i vissa fall får innehålla uppgifter om den unge som vid en bevistalan har förklarats ha begått ett brott.

I nu aktuell paragraf finns bestämmelser om längsta tid för behandling av uppgifter i det registret. I andra stycket, som är nytt, framgår att uppgifter i registret som avser någon som vid en bevistalan har förklarats ha begått ett brott inte får behandlas längre än fem år efter att domen om bevistalan har fått laga kraft.

Lagrådet noterar att det inte föreslås någon bestämmelse i lagen som behandlar situationen när resning beviljas till fördel för en registrerad person. Vid föredragningen har framkommit att tanken är att uppgifterna i registret i en sådan situation inte ska behandlas längre tid än tre månader efter domen eller beslutet i resningsmålet. Lagrådet förordar att paragrafen kompletteras med en bestämmelse i linje med följande.

Om en domstol efter resning har meddelat dom eller beslut som innebär att den registrerade inte begått det brott som en bevistalan avser får uppgifterna inte behandlas längre tid än tre månader efter domen eller beslutet.

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar övriga lagförslag utan erinran.